

i det ældste bind. Bind II giver således også oplysninger om fæsterne. Forholdet har i høj grad haft betydning ved udarbejdelsen af registrene til bind II, hvis personnavneregister er mere omfattende end det i bind I, idet også fæstere, der kun er nævnt med fornavn + patronymikon, er medtaget i personnavneregistret til bind II – en efter anmelderens mening rigtig disposition. Uden udførlige registre ville udgavens værdi være mere begrænset; men den er gennem de omhyggelige person- og stednavneregistre, der er udarbejdet af C. Rise Hansen, blevet et nyttigt redskab først og fremmest for den, der beskæftiger sig med lokalhistorie, landbohistorie, adelshistorie og økonomisk historie.

Susanne Krogh Bender

DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB 1742–1942. SAMLINGER TIL SELSKABETS HISTORIE V. *Manuskripter og tegninger i selskabets arkiv. Udarbejdet af Asger Lomholt, i kommission hos Munksgaard. 1973. 323 s. ill., Kr. 115.*

De »samlinger«, Videnskabernes Selskab udgav i anledning af 200-års jubilæet, var tænkt afsluttet med bd. IV (om selskabets landmålingsarbejder) udgivet 1961. Selskabets arkiv er – som det oplyses i forordet til bd. V – imidlertid så omfattende og mangeartet, at der stadig vil kunne findes emner, der fortjener at tages op til belysning af selskabets virksomhed gennem tiderne, og det er rigtigt, som det tilføjes, at det i det store og hele er ganske ubekendt, at dette materiale endnu eksisterer.

Selskabets arkivar Asger Lomholt blev under sine mangeårige studier til selskabets historie opmærksom på mange og meget forskelligartede manuskripter og foretog en gennemgang af arkivet for at udarbejde en samlet fortegnelse. Det er på denne, at den nu i fornemt tryk udsendte publikation hviler. Medtaget heri er ikke selskabets forhandlingsprotokoller, »klassernes« protokoller samt kopibøger; heller ikke manuskripter til de årlige beretninger fra selskabets forskellige kommissioner, der er aftrykt i selskabets såkaldte »Oversigt«. Mere beklageligt er det utvivlsomt, at selskabets store samling af breve ikke er medtaget; det ligger nært at antage, at der heri må være et værdifuldt materiale, som nu let vil blive overset. Måske er der heri stof til et 6. bind af »Samlingerne«.

De i bd. V medtagne manuskripter falder bortset fra et tillæg i 3 store hovedafsnit, hvoraf det første har den ret intetsigende betegnelse »Manuskripter af navngivne og anonyme forfattere«; langt den overvejende del af de her anførte arkivalier hører – lykkeligt nok – til de navngivne forfattere; iøvrigt er gruppens indhold meget varierende, ikke alene efter manuskripterne emne, men også m. h. t. deres tilblivelse. Der er medlemmers manuskripter til foredrag (eller referater heraf) eller til afhandlinger (trykte eller utrykte) og ikke-medlemmers manuskripter, der ønskedes bedømt med henblik på anbefaling til støtte eller til optagelse i selskabets publikationer, endelig f. eks. manuskripter

om »apparater«, der ønskedes gjort til genstand for forsøg, således nyindrettede kakkellovne (s. 56 og s. 74f.), luftpumper (s. 83), elektromagnetiske maskiner (s. 52), et nyt elektrisk batteri (s. 56) o. s. v. En nyerhvervelse er Hans Grams egenhændige forslag fra 1742 til oprettelse af Videnskabernes Selskab i København; det var havnet i det norske Videnskabernes Selskab i Trondheim, men kom i 1960 efter indtrængende anmodning fra Danmark tilbage til sin rette plads i København. Ved gennemlæsning af afsnittet – som i det hele taget af bindet – mindes man jævnlig om den dansk-norsk-tyske helstat; adskillige manuskripter er fra før 1814, størstedelen fra før 1864.

Det 2. afsnit angår »Manuskripter til besvarelser af prisopgaver stillet af selskabet«, en nu næsten forladt arbejdsform. Det er især manuskripter til ikke-belønnede besvarelser, og overvejende før 1850, der indgår heri; det omtales, at kvaliteten af disse besvarelser er meget ujævn, men at der utvivlsomt herimellem er arbejder af betydelig værdi. Der er blandt de ældre mange besvarelser af opgaver med praktiske formål. 1795 fremkaldte prisopgaven: Hvad udfordres til en fuldkommen brandanstalt i de større stæder 5 omfangsrige besvarelser, hvoraf 3 præmieredes, alle besvarelser af tyskere. For dansk kulturhistorie er besvarelse ved danske af større interesse: Opgaver om mårens udryddelse 1824 og 1826 fik en skolelærer i Herringe (Svendborg amt) og sognepræsten til Ås og Klakring til at gribe pennen; opgaven om farvning med krap 1827 fremkaldte kun en enkelt anonym besvarelse; opgaven om anvendelse af campechetræet i farveriet 1841 ligeledes kun een, forfattet af Wilhelmine, handelsborgerinde på Øfjords handelssted i Island; hun fortjener – som vistnok eneste kvinde blandt alle disse skrivende hanner – at fremhæves i året 1975. Opgaven 1832 om væddeløbs indflydelse på landets hesteavl gav 10 besvarelser, hvoraf 3 belønnedes. Der kunne fortsættes med disse emner o. m. a. Et sidespring: 1854 udskreves prisopgaven: Hvorvidt poesiens flor eller forfald har stået i sammenhæng med nationernes forfatning og krigeriske eller rolige tilstande? Dr. Damppe, 1848 frigivet fra sit fængsel, greb pennen og skrev 208 kvartsider »Om sammenhængen mellem den politiske tilstand og digtekunstens tilstand«; det lyder spændende og aktuelt.

3. afsnit angår »Manuskripter vedrørende flere af selskabets specielle opgaver«. Størst interesse har formentlig materialet vedr. kaptajn F. L. Nordens rejse til Ægypten og Nubien 1737–38 og til det værk, han udgav herom; der redegøres detaljeret for, hvad der findes i selskabets arkiv af manuskripter og tegninger (såvel i værket anvendte som ubenyttede); i dette afsnit omtales også det aldrig udkomne værk om Christian VI.s rejse i Norge 1733, hvortil det utrykte manuskript findes i Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek, men 4 originale tegninger af Matthias Blumendahl af Frederikshald, Frederiksten og Frederikstad samt vandfaldet Sarpen (alle aftrykt her) samt aftryk af forskellige kobber og alle kobberplader i selskabets arkiv. Heldigere var selskabet med 2-binds værket om Eggert Olafsens og Biarne Povelsens rejse gennem Island foretaget i 1750'erne, udgivet 1772; der redegøres for det i selskabets arkiv bevarede materiale, der dog er langt mindre omfattende end Nordens.

I 4. afsnit redegøres for tegninger til Carlsbergfondets bygning og af møblering af selskabets lokaler.

Det er en meget nyttig vejviser, arkivar Lomholt har udarbejdet over dele af et arkiv, hvortil de færreste vil søge uden velfunderede motiver. Bindet er forsynet med et personregister. Den, der vil gå sagligt ind i de to første afsnit, må derimod bladre og løbe meget igennem; men det er dog muligt og interessant, omend tidkrævende. Der savnes et sagregister; men det ville formentlig blive så diffust, at anmelderen skal dy sig for at argumentere herfor.

C. Rise Hansen

HOLGER RASMUSSEN: BIRGITTE GØYES ENKESTAND. *Forlaget Wormianum 1974. 1. del 46 s. ill.; 2. del: Inventarium. 34 s. ill., Kr. 28.*

Adelige inventarfortegnelser over løsøre fra 1500-tallet hører til sjældenhederne og det må derfor påskønnes, at Holger Rasmussen på Wormianum har publiceret de inventarfortegnelser fra Birgitte Gøyes enketid, der findes i hendes og gemalens, Herluf Trolles, privatarkiv i Rigsarkivet.

Udgivelsen består af to små bind, hvoraf 1. bd. indeholder en biografisk skitse over adelsdamens enkestand samt en analyse af inventarfortegnelserne, der selv følger i 2. bd. Stort set samme løsøre er optegnet på Åkjær 1571, på Sortebrødrekløstret i Næstved og på Herlufsholm 1572 og 1573, hertil slutter sig et par mindre inventarier over fru Birgittes gård i København. Sidst i 2. bd. følger en ordliste på over 80 ord, der skal lette adgangen til fortegnelserne.

Det fremgår af udgiverens forord, at det har været hans intention ikke blot at publicere de foreliggende fortegnelser men også – mere vidtgående – at vise deres brugbarhed som kilde til belysning af Birgitte Gøyes personlige situation, ja, til belysning af almene forhold inden for den danske adel på denne tid. Kildegruppens specielle karakter taget i betragtning er det et ret så pretentiøst sigte, der næppe kan siges at være lykkedes for det første punkts vedkommende. Fruens sidste år indtil hendes død i juli 1574 var som bekendt brydsomme. De blev præget af de flytninger hun med kort varsel måtte foretage fra Ring kloster til Åkjær og videre til Næstved, desuden af stadige sygdomsanfald og endelig af bekymringer for Herlufsholm-stiftelsens skæbne under stærke og gridske slægtninges stormløb. Men det er alt sammen forhold, der belyses bedre gennem andre kilder, og da navnlig gennem de breve, hun har modtaget og som G. L. Wad har udgivet.

Ud fra en biografisk synsvinkel ligger der en stor begrænsning i, at fortegnelserne ikke medtager mere personlige ejendele. Klæder, smykker, kunstgenstande og bøger søger man forgæves. Som Holger Rasmussen da også fremhæver, ligger inventariernes største værdi i den viden, de kan bibringe om en adelig families forråd af tekstiler, bordservice og køkkentøj. Det er en verden af tinfade, smørfade, af silke- og hørgarnsduge, af hynder og dyner, man får indblik i; selv et røgelseskar er registreret som et relikv fra en ikke så fjern fortid.